

Znameniti Zdenčaji iz Velikog Ravna

IVAN DEČAK

Mlinovi 25/1

HR – 10 000 Zagreb

Oko sto godina u Velikom Ravnu kod Križevaca obitavala je znamenita velikaška obitelj pl. Zdenčaj. Ovamo je doselila u drugoj polovici 18. stoljeća, najvjerojatnije iz istoimenog mjesta iz Turopolja. Nigdje, naime, nisam našao točan pismeni podatak o njihovom ishodištu.

Najpoznatiji je otac Nikola, gospodarstvenik, pravnik, političar, veliki župan zagrebački i dr. Stariji sin Aleksander također je bio pravnik, križevački podžupan, gospodarstvenik, ilirac (*Puna srca, pune čaše* i dr.). Mlađi sin Eduard, isto školovan u Zagrebu, podjednako je bio poznat kao političar i gospodarstvenik, te domoljub i dobrotvor kao i otac i brat. Ovdje ću ih kraće predstaviti, a opširno su prikazani u mojoj knjizi *Raven i okolica* (Zagreb, 2001.)

Nikola pl. Zdenčaj Zahromićgradski (1775.-1854.) – ravenski vlastelin, pravnik, križevački podžupan i veliki župan zagrebački

Otkad je krajem 18. stoljeća stupio u javni život, Veliki Raven nije imao znamenitijeg mještana od njega: c. kr. tajni savjetnik, zlatne ostruge vitez, baskarski patricij, veliki župan zagrebački (1838.-1844.), križevački podžupan (u početku karijere), hrvatski izaslanik u Požunskom saboru (uz biskupa Haulika, grofa Nugenta i odvjetnika Rakovca), utemeljitelj i šest godina potpredsjednik Hrvatsko-slavonskog gospodarskog društva, jedan od najistaknutijih „muževa ilirske dobe“, član utemeljitelj svih domorodnih institucija i društava, od 1808. do 1816. upravitelj kaptolskog dobra, poznavatelj i ljubitelj znanosti i umjetnosti, vlasnik imanja Veliki Raven i uzoran gospodarstvenik. Bio je jedan od najistaknutijih uglednika svoga doba. Znao je, navodno, napamet Horacija. Izvrsno je poznao Kanta i druge filozofe, a volio je domaće pjesnike poput Gundulića za kojeg je rekao da se može mjeriti s najboljima u Europi.

Nikola pl. Zdenčaj rodio se 6. prosinca 1775. u Velikom Ravnu od oca Ivana Nepomuka i majke Terezije r. Bedeković. Imao je još dva brata, Antuna i Samuela, te sestru Francisku, koja se udala za Abela pl. Prounspergera, kojih je jedna grana živjela i u Križevcima.

A za Francisku se zna da je bila bogata i imala 30 imanja!

U djetinjstvu slab i boležljiv, Nikola se školovao u Križevcima i Zagrebu, te stalno bio *prvi među prvima!* Već 1793., s 18 godina, završio je pravoslavne nauke na zagrebačkoj Kraljevskoj akademiji znanosti. Odmah je stupio u javnu službu u Križevcima, a zahvaljujući sposobnosti i zalaganju, ubrzo je jednoglasno izabran za velikog županijskog odvjetnika, a uskoro potom i za prvog bilježnika Križevačke županije. Već s 33 godine (1808.) pozvan je u Zagreb *na čast dvorskog župana kaptolskoga*, gdje je do 1816. vodio svjetovnu upravu kaptolskog vlastelinstva. Tada se po vlastitoj želji vraća u Veliki Raven i posvećuje obitelji i gospodarstvu (1841. imao je 106 jutara zemlje u Velikom Ravnu i oko 100 u Dubovcu). *Učeni, oštroumni i predani poljodjelac* sad je pak proučavao knjige toga sadržaja, od rimskih do najnovijih francuskih, njemačkih i dr., ali se nije stidio savjetovati i s pametnijim seljacima i svojim kmetovima jer je puno držao i do iskustva, ali i primjenjivao suvremena dostignuća. Imao je šest jutara vinograda i veliki voćnjak, sve s biranim sortama, domaćim i nabavljenim u inozemstvu. I seljake je podučavao, te prisiljavao saditi krumpir, kao što je podučavao i u sadnji vrba za kolce u vinogradu. Prema predaji, bio je strog i njegovi su ljudi batinali pojedince koji bi se bez razloga noću našli na ulici. Neposlušne je dao stavljati u klade i tući. A predaja kaže kako je i *pre-tjerivao u korištenju običajnog prava!* Što je istina, ostat će vjerojatno vječna tajna.

Poslije 11 godina života u Velikom Ravnu opet ga, 1827., zovu u Križevce za podžupana. Tu je pak bio toliko dobar da je 1830. izabran poklisarom (izaslanikom) Trojedne kraljevine u Ugarski sabor. Poslije toga *njegovo veličanstvo imenovalo ga je carskim kr. savjetnikom i vitezom zlatne ostruge*. Za Križevce i okolice mnogo je napravio. I služio se hrvatskim jezikom iako je službeni bio latinski. Na dužnosti se zahvalio 1836. godine.

Priključuje se Hrvatskom narodnom preporodu i borbi za hrvatske nacionalne interese. Pomaže *Novine Horvatske*. Zahvaljujući tim zaslugama, sposob-

nosti i znanju, u rujnu 1838. Nikolu pl. Zdenčaja iz V. Ravna imenuju velikim županom Zagrebačke županije. Svečano je ustoličen 17. prosinca, a tom prigodom tri su mu pjesnika ispjevala pjesme pune hvale.

Kad su Mađari za službeni jezik i u Hrvatskoj zatražili svoj, nekoliko županija sa zagrebačkom na čelu zatraži da „deputacija“ ode kralju i zatraži hrvatski kao službeni. Pojedinci pak hoće čak odcjepljenje od Mađarske! To je mladež toliko razveselilo da je navečer priredila bakljadu. Nikola Zdenčaj je postao toliko popularan da su ga zvali u sve krajeve. Sisak mu priredi pravu bakljadu sa svirkom, pjesmom i topovskim salvama, a *Narodne novine* posvetile su mu cijelu prvu stranicu i zaključile kako se *neviđen prizor ovakve domorodne zabave pojavio odkada je jasna zvězda naše narodnosti nanovo sjati počela*.

Bilo je to doba velike mađarizacije, koju su podpirali tzv. mađaroni, pretežito plemstvo iz Turopolja koje je vodio župan Josipović. Zagrebačka županija – uz potporu Varaždinske, Križevačke i Požeške, te biskupa Haulika i drugih – odupire se koliko može. U tome i uspijevaju. Zdenčaj 31. svibnja 1842. provodi obnovu visokih činovnika (tzv. restauraciju) i za podžupane imenuje *prave, iskrene i čestite Hrvate*: Benka Lentulaja, Eduarda Jelačića i Josipa Bunjevca. Velika pobjeda i bakljada! Mađari i mađaroni optužuju Haulika i Zdenčaja za nezakonit postupak i traže zabranu ilirskog imena, što car i kralj 1843. i naredi. Gase se *Ilirske novine*, ali tri dana kasnije izlaze *Narodne novine* s književnim prilogom *Danicom hrvatskom, slavonskom i dalmatinskom*. Niču najvažnije hrvatske kulturne i gospodarske institucije koje otac Nikola i sinovi Aleks i Eduard objeručke potpomažu. Haulik hvali N. Zdenčaja i kao gospodarstvenika, te vrh Hrvatsko-slavonskoga gospodarskog društva tih godina odlučuje osnivati podružnice i pokreće korisne akcije. Osniva se i Matica ilirska (danas Matica hrvatska), Preporodna čitaonica, Narodni muzej, Narodni dom u Opatičkoj 18 (439 darovatelja obvezalo se na isplatu zgrade, a prvi Zdenčaj dao je 1000 forinti!). No, zbog one restauracije i stalne prijetnje Mađara župan Zdenčaj mora 1844. podnijeti ostavku, te se nije obistinila Rakovčeva misao: *Ako nas on (Zdenčaj, o.p.) ne spasi, nitko nas neće spasiti* (od Mađara). A mađaroni su čak jurili za Ravnjaninom sve do Vrbovca, htijući ga mučiti. Spasio ga je njegov pandur Grga Herendić koji je zavarao protivnike.

Nikola Zdenčaj se vratio u Raven i tu poživi još deset godina u *raju na zemlji* – svojem dvorcu (kuriji) omeđenom cvijećem, voćem i zelenilom. Ali je i sâm radio i vodio poslove. Ipak, stizao je u *svom gostoljubivom domu* priređivati i gozbe koje su bile raskošne kao i život njegove obitelji. Do kraja života bio je bistar,

oštrouman, dosjetljiv, duhovit i zabavan. I *porugivao se s Mađarima*. Umro je 28. travnja 1854. u 79. godini, sedam poslije svoje supruge Ane uz koju je u Malom Ravnu i pokopan. Pogrebni obred vodila su tri župnika: ravenski Gabro Hadrović, te dubovečki Jozo Bahovec i visočki Vatroslav Vernik kao asistenti. Jednom je Nikola Zdenčaj rekao: *Mladi mogu umrijeti, a stari moraju*. Godine 2002. uređeno je njihovo počivalište, ali o tomu na drugom mjestu.

Aleksander Skender pl. Zdenčaj Zahromićgradski (1799.-1880.) – ravenski vlastelin i križevački podžupan

Iako se nije mogao mjeriti s dostignućima oca, ipak se i on istaknuo na više područja i postigao zapažene uspjehe. Bio je drugi podžupan županije križevačke, hrvatski zastupnik u Ugarskom saboru 1839. i 1843., zastupnik u Hrvatskom saboru 1848., sudionik Banske konferencije 1865., dužnosnik Hrvatsko-slavonsko-dalmatinske vlade (1869.-1873.). Jedan od pedesetorice najistaknutijih muževa Hrvatskog narodnog preporoda, autor zdravica *Puna srдца, pune čaše, Uzrok ljubavi i Ilirom*, jedan od utemeljitelja i darovatelja Narodnog muzeja u Zagrebu, član Hrvatsko-slavonskog gospodarskog društva i suradnik *Gospodarstvenog lista*. Dao je priloge za kupnju zgrade Narodnog doma i uređenja Hrvatskoga zemaljskoga kazališta u Zagrebu, pomogao osnivanje Gospodarskog učilišta u Križevcima i darovao brojne sadnice, a za školu u Velikom Ravnu dao zemljište. Kao istaknuti gospodarstvenik, promicao je napredno vinogradarstvo (uzgajao 30 vrsta loze, a vino iz 1863. ocijenjeno je *izvršnim*), te kao poznati voćar uzgojio 62 vrste jabuka i 15 vrsta krušaka pa je 1862. na gospodarskoj izložbi u Zagrebu dobio prve dvije nagrade. Vrhunac je dostigao i kao vrhtar i cvječar s cvijećem iz cijelog svijeta, te najljepšom vrstom georgina u Hrvatskoj.

Rođen je 3. travnja 1799. godine u Križevcima, gdje je i umro 3. lipnja 1880. godine. Potpisivao se (ili su ga drugi potpisivali) raznim imenima. Alexandar, Alexandro, Aleksander, Skender, Šandor, Škender i Aleks, a krsni kum bio mu je đakovački biskup i mecen Mirko Raffay. O školovanju nisam našao podatke, ali se može pretpostaviti da se obrazovao u Križevcima i Zagrebu, gdje je vjerojatno završio pravoslavni studij jer je počeo raditi kao sudac u Vrbovcu (1830.-1836.). Iako je radio u Vrbovcu, Križevcima i Zagrebu, najviše je živio u Velikom Ravnu pa se stoga može govoriti o Skenderu Ravnjaninu. Tu je imao veliko imanje o kojem je najviše skrbio, osobito dok je otac izbivao zbog dužnosti, a pogotovo poslije njegove smrti. Nikad se nije ženio niti imao potomke. Stoga se posve mogao

posvetiti gospodarstvu, vinogradu, voćnjaku i cvjetnjaku, koji je bio čuven u cijeloj domovini, pa i izvan nje. Poznate su gredice cvijeća s njegovim inicijalima (AZ)!

Na izložbi vina u Križevcima 1863. g. crno vino Aleksandra Zdenčaja iz prethodne godine bilo je među najboljima: *izvrsno, vrlo tečno*. Vino je bilo iz vinograda Turjak, sjeverno od sela. Podjednako je unapređivao vinograd, te je iz Graza pozvao istaknutog vinoslovca Franza Xavera Trummera radi savjeta za *poboljšanje našega vinodelstva*. I doveo ga, a ovaj je austrijskim novinama javio kako će *osam od 30 vrsta u novom Zdenčajevu nasadu u punoj rodnosti nadvisiti sve domaće vrste!* Aleks je Trummera odveo i u susjedne dubovečke, pavlovečke i doljanečke vinograde. Trummer je u tri posjeta Hrvatskoj pronašao 69 različitih sorata (od kojih je samo Aleksandar Zdenčaj imao 30). O tome da je Trummer bio na području velikoravenskom području 1853., donosi podatak i prof. dr. sc. Nikola Mirošević u velikom *Atlasu hrvatskog vinogradarstva i vinarstva* (Zagreb, 2009.).

Jednakim je žarom A. Zdenčaj uzgajao i voće. Na izložbu 1855. poslao je čak 62 vrste jabuka, 15 krušaka, te po dvije vrste dunja i šljiva. Ocjenjivački odbor je istaknuo: *Zdenčajev voće odlikuje se i za daljnje rasprostiranje preporučuje 17 vrsta jabuka, osam krušaka i obje šljive*. Podjednako je volio i cvijeće, pa tadašnji *Jutarnji list* piše: *Ovo je imanje Aleksandar (...) ukrasio svim mogućim načinima, pa je kao osobiti vrtlar prvi onamo presadio i jurinu, koju do tada u nas još nitko nije poznavao. (...) Raspolagao je toli krasnim primjercima da su ljudi izdaleka dolazili u njegov gostoljubivi dom da se nadive prekrasnim uzorcima jurine*.

Iako se točno ne može utvrditi, A. Zdenčaj je u Velikom Ravnu živio po svoj prilici najdulje do 1876. kada je u dio njegovih nekretnina stupila obitelj Padović koja je to kupila na otplatu (i nastavila uzgajati cvijeće). Kao novi vlasnici Zdenčajeva imanja spominju se Zemaljska zaklada Križevačke županije, vlasnik dobra Mali Raven Marković i obitelj Farkaš.

Aleks Zdenčaj svojim je djelovanjem obilježio sredinu 19. stoljeća u Velikom Ravnu, ali i u Križevcima i Zagrebu. Unatoč znatnim doprinosima, danas mu se ne zna ni grob, a nema ni bilo kakvog drugog spomena i zahvale. Zaborav je tako brz i lak.

Davati je božanstveno, primati je ljudski!

ZDRAVICA

*Puna serdca, pune čaše,
Neka živi, što je naše,
K tomu ljubav svaki čas,
Bratjo, neka vodi nas!*

*Bože živi naše krasne,
Našeg žitka zvězde jasne,
Neka bude čitav svēt,
Njima samo jedan cvět.*

*Bože živi prijatelje
I sve domorodne želje,
U njih nam je prava slast,
U njih domovine čast.*

*Ovu čašu za Slavene!
Nek im Slava nepovene,
Od nje ime naroda
Čuva nas od propada.*

*Jošće jednu za Ilire,
Nek se slože, i razšire,
U jeziku, krěposti
I u staroj věrnosti.*

*Bratjo, sada zadnju čašu,
Za ljubav i slogu našu!
To je ona silna moć
Koja sravna sve jednoč.*

*Aleksandar Zdenčaj,
Ilir iz Horvatske*

Eduard pl. Zdenčaj Zahromićgradski (1802.-1874.) – ravenski, čanjevečki i dubovečki vlastelin i utemeljitelj hrvatskih institucija

Kad je Eduard Zdenčaj 11. studenoga 1874. umro, ondašnji *Obzor* objavio je kako je *Hrvatska izgubila jednog od onih koji su se od prve dobe narodnog pokreta borili pod zastavom slobode i prava za obstanak i napredak domovine*. A slično i *Agramer Zeitung*: U

njemu je Hrvatska izgubila dobrog domoljuba i borca za nacionalna prava.

Tako se i treći Zdenčaj odlikuje gotovo istim osobinama kao i prethodna dvojica. I on je godinama bio zapažen djelatnik u središnjim institucijama Hrvatske, sudionik sjednice Hrvatskog sabora 1847., jedan od 55 sudionika važne Banske konferencije 1861., prisjednik Sudbenog stola Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije, utemeljitelj i četiri godine potpredsjednik Hrvatsko-slavonskoga gospodarskog društva (predsjednik je bio ban Jelačić), te ujedno utemeljitelj i zamjenik predsjednika križevačke podružnice. Također, bio je vitez c. kr. reda željezne krunice te jedan od utemeljitelja HAZU-a, Narodnog muzeja i Društva za hrvatsku povjesnicu, dioničar – utemeljitelj Prve hrvatske štedionice, pridonio je kupnji kuće za saborska zasjedanja i uređenju Narodnog zemaljskog kazališta. Uz sve to bio je i istaknuti gospodarstvenik i vinogradar, te je njegovo vino iz 1834. i 1841. ocijenjeno najboljim, a za ono iz 1853. dobio je u Zagrebu prvu nagradu i 12 zlatnih cekina. Na Pariškoj međunarodnoj izložbi 1867. pohvaljena je njegova šljivovica. Bio je vlasnik imanja u Čanjevu i Dubovcu, te kuće u Opatičkoj 6 u Zagrebu (iza Sabora).

Eduard pl. Zdenčaj je rođen, kao mlađi sin Nikole i Ane r. Lošek, 26. prosinca 1802. u Zagrebu, gdje mu je otac bio na dužnosti, a kršten je u crkvi sv. Marka. Umro je, rekosmo, 11. studenoga 1874. u Velikom Bukovcu kod grofa Draškovića. Ništa drugo nisam našao o tom događaju – ne znamo ni što je tamo radio (posjet ili živio jer mu je supruga umrla 22 godine prije njega) niti znamo gdje je pokopan, jer na tamošnjem groblju nisam našao spomenik ili križ, kao ni u grobnici Draškovićeve ili bilo gdje drugdje. Nisam to doznao ni od Draškovićeve potomka, pl. Karla, koji živi u austrijskom Güssingu. Isto tako ne znamo ništa o njegovu školovanju, iako je po svemu sudeći bio visokoobrazovan. Uz ostalo, to potvrđuje i velika knjižnica s 2000 svezaka koju je na kraju djelomice prodao, a za ostatak se ne zna gdje je završio.

Ali znamo da se 4. travnja 1826. u Cerniku kod Nove Gradiške oženio Franciskom (Franjicom) r. Marković de Czernek. Tamo je i sada (zapušten) dvorac nekadašnjih Markovića, iz kojeg možda potječe i maloravenski vlastelin Dragutin Marković. Ali to samo pretpostavljam, jer njegovo porijeklo nisam istraživao.

Tajna je također kako je i gdje živio bračni par, jer supruga većim dijelom živjela u Beču, iako je u Zagrebu kupila ljetnikovac „Lepa ves“ i spomenutu kuću u Opatičkoj. Iz Beča je slala vrtlara, o čemu je 1852. upraviteljici Schönbacha pisao grof Mailath (ne znam što joj je bio) jer je plemkinja već болоvala. Štoviše,

16. lipnja je umrla u 50. godini, ali u Budimpešti. Tako ništa od želje da se vrati u Zagreb. Suprug Eduard je uglavnom živio u Hrvatskoj zbog političkih i drugih dužnosti, te imanja o kojima je skrbio. Uostalom, on je sâm izjavio kako je dugo živio i na selu. Ne znam samo gdje više: u Velikom Ravnu, Cerniku, Čanjevu, Dubovcu ili možda i u Velikom Bukovcu? Svakako i u gradu Zagrebu, a možda povremeno i u Beču. Bračni par je imao tri sina i kćer, a ne četiri kako piše u *Albumu zaslužnih Hrvata* gdje se spominju: Dragutin, Ladislav, Vilim i Gustav, te Sofija. Autor čak spominje kako je Gustav pao u bici kod Budima, Dragutin umro početkom sedamdesetih u Križevcima, Ladislav u Zagorju, a *Vilim još živi*. To ne bi moglo biti točno jer na osmrtnici Nikole nema Ladislava, a ima Gustava koji je – kako sam našao – umro u Zagrebu 8. travnja 1900. i pokopan na Mirogoju (polje 62, razred II., grob 8), ali tamo više nema njegova imena nego samo u kartoteci groblja. Ispada kako je Eduard imao tri sina i kćer Sofiju (udanu barunicu Uracca, udovu generala koja je umrla u 44. godini i pokopana u Bonnu). I publicist Ivan Ulčnik pisao je o tri sina i kćeri Sofiji.

O Eduardu bi se moglo još puno pisati jer je bio svestran, sposoban i ugledan, te imao puno uspjeha na raznim područjima. Primjerice, prema analizi dr. sc. Agneze Szabo bio je 76. političar po aktivnosti od 106 rangiranih u Hrvatskoj. Zatim, isticao se svojim priložima u nekoliko glasila te aktivnostima u križevačkoj podružnici HSGD-a. Najzanimljivije je možda kako je 1855. izabran potpredsjednikom HSGD-a, dok je predsjednik bio sam ban Josip Jelačić. A 1856. Eduard pl. Zdenčaj je s nekoliko članova Društva otišao po Jelačića i doveo ga na skupštinu na kojoj je on govorio o najvažnijim zadaćama: *Svim silama nastojati da se što više probudi ljubav i sklonost gospodarstvu, te da se širi znanost, a vlastelini i pojedinci udruže u HSGD, kao središnjicu za gospodarska pitanja.*

Eduard Zdenčaj se zalagao i za pomoć puku, apelirajući da se ubuduće pozivaju *razumni seljaci* i na sjednice, te da tako uče. Društvu su pristupila i dva starija Eduardova sina, Dragutin i Gustav.

Što se dalje s Eduardom zbivalo, nije poznato. Postoji, međutim, podatak da je imanje Čanjevo 1873. prodano, navodno zbog neplaćanja poreza. Je li potom Eduard pl. Zdenčaj otišao u Veliki Raven, Dubovec ili odmah u Veliki Bukovec, ne možemo ustanoviti. Ali možemo utvrditi kako nigdje nema spomen-obilježja, iako ga je zaslužio kao i stariji brat. Lijepo bi bilo da se svoj trojici, ocu i sinovima, odužimo i u Velikom Ravnu, i u Križevcima, i u Zagrebu.